

PRILOG PROUČAVANJU PRESTOLONASLEDNIKOVOG DVORCA U BEOGRADU

Tijana S. Borić*

Univerzitet u Nišu, Fakultet umetnosti, Niš, Republika Srbija

Sažetak

Predmet istraživanja rada predstavlja dvorac za prestolonaslednika Mihaila Obrenovića koji se nalazio u okvirima centralnog dvorskog prostora dinastije Obrenović, u neposrednoj blizini Terazija u Beogradu. Cilj rada jest da, na osnovu uistinu oskudnih postojećih izvora i dostupnih svedočanstava, rekonstruiše prvobitni izgled ovog prestoničkog zdanja koje je pravljeno sa idejom stvaranja jedne vladarske rezidencije koja je uprostorenja u okvirima savremenih shvatanja vladarskog habitusa. Istraživački fokus stavljen je na polazišne osnove za koncipiranje i konstituisanje ovog reprezentativnog arhitektonskog zdanja angažovane retorike, koje je građeno i opremano spram funkcija i potreba zvanične kneževe palate. S obzirom na društvenu relanost, nagle promene na političkoj sceni i izmenjena shvatanja vlasti u okvirima srpske države, rasvetljavaju se i konkretizuju razlozi i okolnosti zbog kojih se knez Miloš odlučio da svom nasledniku podari ovakav tip vladarske rezidencije. Istovremeno je namera da se ukaže na bitne izmene kada je reč o dosadašnjim atribucijama i pripisivanom autorstvu koje bi dalje ukazalo na nova posmatranja autorskih doprinosa i interpretacije evropskih uticaja na razvoj dvorske arhitekture u našoj sredini. Takođe se razmatraju okolnosti usled kojih je došlo do potpunog brisanja ovog toposa iz mentalne geografije žitelja srpske prestonice.

Ključne reči: Srbija, vladarski prostor, palata, dinastija, dvorovi, arhitektura

Dvorski ansamblji se sa pravom svrstavaju u najatraktivnije graditeljske celine koje svojom sugestivnom simbolikom i ključnom ulogom u snažnom sistemu vladarske reprezentacije zauzimaju istaknuta mesta. I dalje izazivaju među istraživačima neugasli entuzijazam kada je reč o kontinuiranoj zainteresovanosti za pitanja njihove geneze, idejnih okvira, odabira pozicije, arhitektonske obrade i opremanja (Borić, 2014, str. 7–10). Složenost vizuelnog identiteta vladarskih sedišta proističe iz njihovih višestrukih funkcija i posve specifične fenomenološke dinamike koju poseduju. Savremena shvatanja koja su već uveliko inkorporirana u aktuelna istraživanja i koja su prisutna u modernoj istoriografiji, ističu dvojaku ulogu dvora kao realnog mesta prebivanja vladara i ujedno institucije vlasti (Bertelli, 1986, str. 8–37). Ishodište uočene dvoznačnosti jeste u prepoznatoj dvostrukoj prirodi monarhijske vladavine, zasnovanoj na inkorporiranju poznate teze Ernsta Kantorowica o dva vladareva tela (Kantorowicz, 1997), čime vladarska sedišta dobijaju na značaju kao efektni manifesti moći i vrhunska ideološka oruđa (Revel, 1997; Adamson, 2000).

* tijanaboric@hotmail.com

Slojevita znakovitost dvorskih zdanja i izuzetan simbolični kapital koji poseduju čini ih prepoznatljivim odrazima ekonomskog, političkog i kulturnog razvoja sredina u kojima nastaju. Svaka vladarska rezidencija sadejstvuje i ujedno izražajno reflektuje identitet vladavine i reprezentativnu pojavnost svoga osnivača.

Dug period nemanja državnosti nije omeo glavne aktere srpske revolucije i lider srpskog naroda da budu upoznati sa aktuelnim tokovima evropskih obrazaca vladarskog identiteta i dobro osmišljenog propagandnog instrumentarijuma u službi manifestacije vlasti (Borozan, 2006). Stoga ne čudi što su na samom početku sticanja nezavisnosti pitanja utemeljenja prestonica i dvorova u njima zauzimala prioritetna mesta u političkim programima srpskih vladara (Marković, 1938). Već u vreme prvih koraka ka sticanju autonomije Kneževine Srbije, podizani dvorski kompleksi u Topoli, Crnući, Kragujevcu i Požarevcu svedoče o tome da se radilo o brižljivo osmišljenim političkim intervencijama u cilju obezbeđivanja osetnog reprezentativnog prisustva vladara, vizuelizacije njegove svenarastajuće moći i mapiranja njegove teritorije (Mitrović, 2008; Borić, 2014, str. 17–69). Teritorijalna ekspanzivnost Kneževine Srbije u vreme njenog osnivača kneza Miloša Obrenovića prouzrokovala je intenzivnu graditeljsku delatnost (Vujović, 1986). Ojačani politički okviri i porast vlasti uticali su na frekventnost uspostavljanja novih vladarskih rezidencija, ali i na sve izrazitije težnje da se centar moći smesti u Beograd, što je sa sobom nosilo niz odsudnih simboličkih značenja, pre svega u državotvornom, političkom, vojnem, ekonomskom i kulturnom smislu (Marković, 1938, str. 49–133).

U skladu sa apsolutističkim karakterom vladavine, ali i prepoznatljivim, osobenim kulturnim modelom koji je nastajao prožimanjem osmansko–balkanske prakse i koncepcija evropskog građanskog društva (Makuljević, 2006, str. 38–45), prva vladavina kneza Miloša (1817–1839) obeležena je dvorovima u vidu konaka koji su korespondirali i bili u saglasju sa običajnom praksom, životnim navikama i kulturnim obrascima elitnih slojeva društva (Mitrović, 2006, str. 263–266). Uprkos prividnoj strukturalnoj jednostavnosti, ova zdanja bila su prepoznata i efektno su funkcionalisala kao potpuno legitimni simboli vladarske moći i pozornice političke javnosti, ali i dom prvog čoveka u državi.

Dvorovi pripadaju onoj grupi elastičnih i prilagodljivih fenomena koje karakteriše trajanje uprkos ideološkim inverzijama i zaokretima, a koji su svoju životvornu snagu crpeli iz svoje otvorenosti ka prihvatanju savremenih izraza i usvajanju aktuelnih, uvek jasno prepoznatljivih reprezentativnih formi u funkciji propagande vladarske ideologije i emanacije vrednosti društvenih elita. Bez obzira na ideološke zaokrete u državnom uređenju, srpski dvorovi su pratili razrađene prakse svojih evropskih pandana, pa kad je reč o njihovim funkcijama, one su bile isto tako razgranate i slojevite, polazeći od rezidencijalnih, upravnih, zakonodavnih, sudskeh, nacionalno–pedagoških i, posebno, umetničko–estetskih. Imajući sve gore navedeno u vidu, kada posmatramo genezu dvorskih zdanja u našoj sredini uočavamo da su naručiocи, a posebno graditelji srpskih dvorova morali dobro da poznaju i izuzetno brzo da usvajaju aktuelne forme i obrase, pokazujući zavidan nivo estetske osetljivosti i adaptibilnosti. Period uspostavljanja političke nezavisnosti u Kneževini Srbiji pratio je i snažan prodor evropskog kulturnog modela na svim poljima (Makuljević, 2006, str. 29–37). Nesumnjivi označitelj svesti o novonastalim društvenim i kulturnim prilikama jeste ambiciozni graditeljski plan za stvaranje Beograda van šanca čije je središte trebalo da predstavlja državno–dvorski ansambl u Savamali, koji je začet već krajem treće decenije devetnaestog veka, a delimično realizovan tokom naredne dekade (Borić, 2017).

Na svom nimalo lagodnom putu ustoličenja u Beogradu i demonstriranja političkog tela, knez Miloš je pokazao interesovanje i spremnost da gradi i oprema državna zdanja „na evropski način“. Ovakav arhitektonsko–prostorni sklop srpskom vladaru bio je poznat budući da je na obližnjim vojvođanskim majurima Habzburške monarhije i na teritorijama Rumunske kneževine, gde je poslovao i držao velike posede, imao prilike da se upozna sa vlasteoskim dvorcima i velikoposedničkim aristokratskim letnjikovcima koji su upravo bili podizani u klasicističkom ili romantičarskom rahu (Ibid., 2017). Vidno različite od orijentalnih konaka, ove građevine mahom su bile traktne građevine kojima je estetski dominirao princip simetrije, unoseći neophodnu sliku reda, saglasja i discipline, što je savršeno odgovaralo željenoj vladarskoj slici.

Unutrašnja politička previranja, čiji je ishod bila abdikacija kneza Miloša juna meseca 1839. godine (Đorđević, 1983; Rihter, 1984), osuđetila su potpunu realizaciju njegovih gradouređivačkih planova, ali su dobro utemeljena infrastruktura i otvorenost ka savremenim graditeljskim i urbanističkim tokovima ostavili značajnog traga u daljem razvoju arhitekture grada Beograda. Posebno važan korak u urbanom narastanju Beograda predstavljao je ukaz kneza Mihaila o seobi prestonice iz Kragujevca 25. aprila 1841. godine, čime je grad na sastavu dve velike evropske plovne reke postao prestonica Kneževine Srbije (Miličević, 1876, str. 20). Zaoštravanje sukoba na polju unutrašnje politike imalo je za posledicu dinastički prevrat i ustoličenje Karađorđevog sina Aleksandra u septembru mesecu 1842. (Miličević, 1891, str. 259–260). Stupanjem na snagu ustavne monarhije, došlo je do krupnih izmena kada je reč o shvatanju dvora (Mitrović, 2006, str. 302–310). Sve uticajnija sfera novostasalog građanstva zahtevala je snažniji upliv javnosti, tj. bogatih slojeva društva u prostor dvora i značajan nivo depersonalizacije kneževe ličnosti.

Nakon mnogobrojnih selidbi, preuređeno zdanje Stojana Simića (Zdravković, 1954, str. 206–208) postalo je kneževim dvorom, koji će predstavljati temeljni nukleus i hronološki prvenac budućeg dvorskog kompleksa u kome će duže ili kraće stolovati svi srpski vladari devetnaestog veka (Jovanović, 2010, str. 37–38). Specijalno udešena i opremljena palata, sa usvojenim zapadnim obrascima arhitektonskog vokabulara, nedvosmisleno je ukazivala na ukus pripadnika građanske elite i aktuelne ideale o decentralizovanoj državi i vlasti (Borić, 2014, str. 121–123). U periodu vladavine kneza Aleksandra Karađorđevića (1842–1858) došlo je do niza graditeljskih intervencija u neposrednoj blizini kneževog dvora koje su doprinele reprezentativnom uprostoravanju i definisanju dvorskog kvarta u urbanoj matrici prestonice. Osmišljen je brižljivo kultivisani prostrani vrt, podignuta potkovičasta građevina za potrebe dvorske straže i zdanje Malog dvorca u kome su za vreme kneza Aleksandra Karađorđevića bili smešteni Knjaževsko predstavništvo i Popećiteljstvo inostranih dela (Popović, 2005, str. 94). Složena interna situacija na političkom planu, u sadejstvu sa agitacijama predstavnika konkurentske dinastije, dovela je do proglašenja Svetoandrejske skupštine 1858. godine, koja je označila ponovno stavljanje vlasti u ruke predstavnika doma Obrenovića.

Kratkotrajna dvogodišnja druga vladavina kneza Miloša (1858–1860) nije ostavila mnogo vremena za novi talas opsežnih graditeljskih aktivnosti, pogotovo kad se uporedi sa obimnošću i značajem prvog perioda njegove vladavine (Vujović, 1986). Ideološka inverzija oličena u oligarhijskom režimu koja je nastupila u periodu prekinute vladavine dinastije Obrenović, ostavila je markantnog traga u ukupnoj društvenoj stvarnosti. Prethodno stanje u zemlji bilo je toliko temeljno izmenjeno u kolektivnoj svesti, shvatanju vlasti i sve snažnijoj uticajnoj sferi javnog mnjenja, da ga čak ni rodonačelnik dinastije

nije mogao zanemariti, a kamoli rehabilitovati prvobitno stanje apsolutistički zasnovane vlasti koju je za sobom ostavio. Po dolasku na presto drugi put, 1859. godine, Miloš je uvideo da se u odnosu na novonastale ideoološke promene mora uklopiti i spram njih dalje odrediti uprkos svom često opisivanom i gotovo legendarnom prekom karakteru (Milićević, 1893). Veliki poznavalac i kritičar aktuelnih prilika u Srbiji, Slobodan Jovanović, primetio je: „Cela njegova (kneza Miloša, prim. autora) druga vlada bila je neprestani narodni odisaj. ... Rešen da se odupre s jedne strane Porti, a sa druge strane činovničkoj gospodi stvorenoj za vreme Karađorđevića, on je i zbog toga razloga morao tražiti što jačeg oslona kod naroda... To je bio jedan despot koji svaki čas menja čud, ali koji se uvek boji gomile“ (Jovanović, 1933, str. 133, 141).

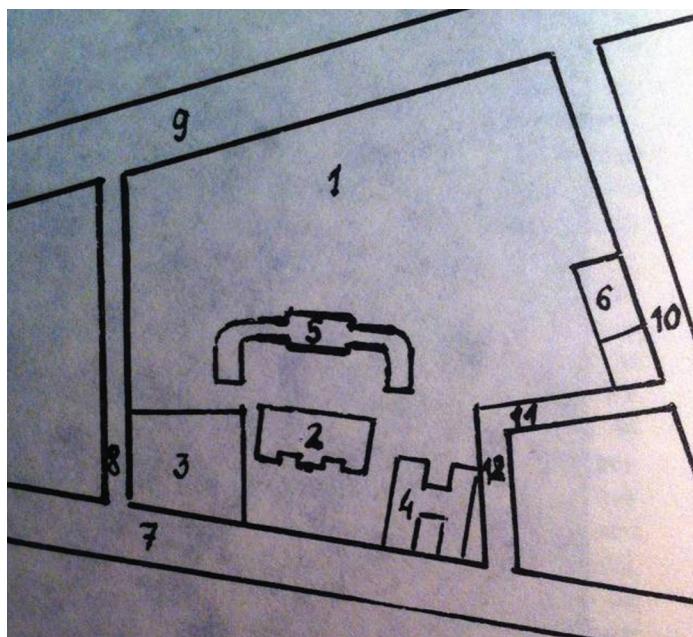
Sa druge strane, knez Miloš i njegov naslednik Mihailo su period političkog izgnanstva proveli u frekventnim posetama ključnim evropskim apsolutističkim dvorovima i nemačkim vladarskim kućama koje su već naveliko modifikovale stare obrasce apsolutističke monarhije novim normama građanstva i nacionalnim idealima (Borozan, 2013, str. 307–308), što je ostavilo značajnog traga na formiranje reprezentacije dvora Obrenovića po povratku u zemlju. Evropskom kulturnom klimom tog perioda vlada sveopšti koncept prožimanja dinastičkog i nacionalnog, koji je stavljen u službu savremene mitologizacije nacija, što se preslikalo i na našu sredinu.

Povratkom u zemlju i restitucijom vlasti, knez Miloš je zatekao izmenjenu situaciju kada je reč o vladarskim rezidencijama (Mitrović, 2008). Gospodarski konak (Durković Jakšić, 1957) je bio srušen za potrebe izgradnje zdanja Mitropolije, Konak kneginje Ljubice (Vanušić, Stojanović i Poša, 2012) koristili su Licej i Prva beogradска gimnazija, dok je Dvorac u Savamali (Borić, 2017) pripao Ministarstvu finansija. Stari konak je, po svedočenju Milana Đ. Milićevića, koji u službu kneza Miloša stupa kao njegov sekretar, za knežev ukus bio isuviše veliki (Milićević, 1893, str. 42), u toj meri da je stari knez imao ozbiljnju nameru da pregradi i usitni prostor Starog konaka u čemu ga je sprečio knez Mihailo (Hristić, 1923, str. 81–82). Prestolonaslednik Mihailo je u ovom dvogodišnjem periodu, po svemu sudeći, boravio u Malom dvorcu (Borić, 2014, str. 137) uz koji je, moguće baš u ovom periodu, podignuto nekoliko pomoćnih zdanja za potrebe smeštaja posluge da bi, po ponovnom dolasku na vlast, knez prešao u Stari konak (Đurić Zamolo, 1991, str. 114; Marlović, 2005, str. 199).

Istovremeno, sa suprotne strane, na mestu potonjeg Novog dvora (današnje palate Predsedništva), knez Miloš započinje izgradnju dvorca za prestolonaslednika Mihaila (Nestorović, 1937, str. 39–40). Ostala je dragocena zabeleška iz aprila 1859. godine u kojoj knez Mihailo piše ocu iz Pariza da se pobrine o njegovoj budućoj rezidenciji: „Molim da zapovedite mome punomoćniku Doktoru Paceku da se postara da mi kuću nađe i spremi u kojoj će sedeti kad u Beograd dođem“ (Ćirković, 2011, str. 118).

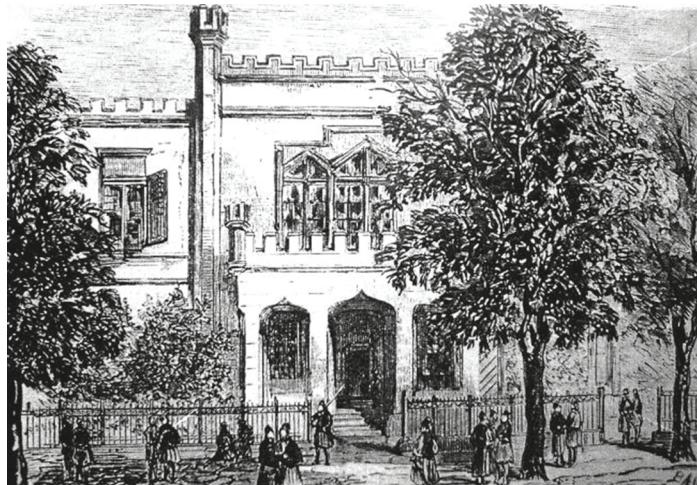
Zdanje namenjeno prestolonasledniku Mihailu u okviru dinastičkog dvorskog ansambla Obrenovića u centru Beograda (Marlović, 2005) nikada nije postalo vladarskom rezidencijom, ali budući da je u tu svrhu bilo planirano, te da je u njemu stanovao knežev domoupravitelj i dvorski fotograf Anastas Jovanović, kao i da je ustupilo mesto potonjem Novom dvoru, analiziramo njegovo uprostoravanje i izgled kao dvorskog zdanja od izvanredne važnosti u okviru dvorskog kvarta, koje je zbog fizičkog brisanja i višedecenijske republikanske stvarnosti palo u zaborav i ostalo tek delimično poznato sa nekoliko nemuštih snimaka, crteža i ucrtanog gabarita osnove na Zarićevom planu iz 1878. godine (Đurić Zamolo, 1991, str. 124).

Atraktivna prestonička palata za prestolonaslednika Mihaila zauzimala je istaknutu poziciju na uglu ulica Kralja Milana i Dobrinjske, tj. Andrićevog venca. Dokumentacija o izgradnji dvorca sačuvana je u tragovima, odveć fragmentarna i nedovoljna za bilo koju ozbiljniju i detaljnu rekonstrukciju. Pretpostavlja se da su planovi nastali već 1859. godine, budući da ga na osnovu izdatih računa nakon Miloševe smrti krajem septembra 1860. godine nalazimo još uvek nedovršenim (Nestorović, 2006, str. 181). Već u to vreme ova jednospratna zgrada je bila dodeljena ministarstvima inostranih i unutrašnjih dela. Ministarstvo unutrašnjih dela bilo je smešteno u prizemlju, dok je Ministarstvo inostranih dela zauzimalo sprat na kome se nalazila velika dvorana korišćena za ministarske sednice (Nestorović, 2006, str. 39; Hristić, 1923, str. 82). Važno je napomenuti da je ministar inostranih dela istovremeno funkcionisao i kao ministar Kneževog doma, direktor Kneževe kancelarije i knežev predstavnik koji je najdirektnije nadzirao knežev rad, tako da je njegova visoka i važna uloga korespondirala sa istaknutim pozicioniranjem njegove rezidencije koja se nužno morala nalaziti u neposrednoj blizini vladarskog doma (Popović, 2005). U vreme svoje druge vladavine (1860–1868), knez Mihailo za svoju rezidenciju bira Stari konak, a ministarstva opstaju do 1909. godine.

Slika 1. Dvorski blok – crtež parcele sa objektima ucrtanim na Zarićevom planu iz 1876. godine.
Pod brojem 4 je Prestolonaslednikov dvorac, objavljeno u: Đurić Zamolo, 1991, str. 118.

Figure 1. Court block – detail of Zaric urban plan from 1876 with marked object.
Number 4 is Crown Prince Mihailo's Palace, published in: Đurić Zamolo, 1991, pp. 118.

*Slika 2. Čeona fasada dvorca za prestolonaslednika Mihaila,
crtež iz časopisa „Illustration“, 24. jun 1876, str. 412.*

*Figure 2. The front facade of the Crown Prince Mihailo's Palace,
drawing from the magazine "Illustration", June 24, 1876, pp. 412.*

Dugovečna pretpostavka da je autor arhitektonskog projekta Prestolonaslednikovog dvorca bio arhitekta Kosta Šreplović (Đurić Zamolo, 1981, str. 108) teško je održiva budući da je ovaj graditelj tek 1861. godine došao u Beograd sa studija u Minhenu i jednogodišnje prakse u Budimpešti. Čistoća i veština slikovite stilske kompozicije, nadahnute aktuelnom varijantom srednjoevropskog romantičarskog istorizma koji svoj procvat na graditeljskoj sceni doživljava sredinom devetnaestog veka (Kadijević, 1997, str. 30), govori u prilog pretpostavci da je autor ovog javnog zdanja morao biti iskusniji graditelj koji je imao neposrednog dodira sa ovakvim kulturnim obrascem. Sa druge strane, malo je verovatno da je tako važan graditeljski poduhvat od državnog interesa mogao biti poveren tek svršenom studentu bez dokazanih ostvarenja iza sebe. Bogdan Nestorović je prvi istakao Josifa Kasana kao mogućeg graditelja Prestolonaslednikovog dvorca, uočivši mnogobrojne sličnosti ovog rešenja sa dvorcem Miramare u Trstu, koji je za nadvojvodu Maksimilijana projektovao Karl Junker (Nestorović, 2006, str. 181). Josif Kasano je u Beograd došao iz Italije oko 1852. godine i postao jedan od vodećih arhitekata Glavne uprave građevina (Đurić Zamolo, 1981, str. 115). Budući da je primera ovakve arhitekture bilo u svim sedištima arhitektonskog razvoja, a kako nam nisu poznati detaljniji podaci o opusu i biografiji Josifa Kasana, ostajemo sa oprezom na ovoj zanimljivoj pretpostavci.

Sa druge strane, naglašeno romantičarski duh posedovalo je i prestolonaslednikovo porodično utočište u izgnanstvu – dvorac „Ivana“. Ovo zdanje sa prostranim poljskim dobrom, smešteno 14 km od Bratislave na Velikom žitnom ostrvu Dunava, knez Mihailo je 1856. godine, uz očevu pomoć, kupio od naslednika grofa Grasakalovića Juraneka (Stranjaković, 1940, str. 13). Činjenica da je knez Miloš dobro znao koliko je ovo zdanje bilo povezano sa trenucima Mihailove, makar prividne, lične sreće i mira, kao i da je

finansijski učestvovao u obimnoj rekonstrukciji dvorca „Ivanka“ nakon požara 1856. godine, pokreće na još jedan pravac moguće atribucije kneževog dvorca, a to je da bi arhitekta rekonstrukcije dvorca „Ivanka“ mogao imati nekakvog uticaja na izradu projekta dvorca u Beogradu (Ćirković, 2011, str. 90–91).

Slika 3. Dvorac Miramare u Trstu, arhitekte Karla Junkera,
razglednica preuzeta sa delcampe.net

Figure 3. Miramare Castle in Trieste by architect Carl Junker,
postcard source: delcampe.net

Slika 4. Dvorac „Ivanka“ u Slovačkoj, stereoskopski snimak
Anastasa Jovanovića, Muzej grada Beograda AJ 1469

Figure 4. The Ivánka Castle in Slovakia, stereoscopic image of Anastas Jovanovic,
Belgrade City Museum AJ 1469

*Slika 5. Dvorac za prestolonaslednika Mihaila, snimak sa početka 20. veka,
privatna kolekcija g. Miloša Jurišića*

*Figure 5. Crown Prince Mihailo's Palace, photo from the beginning
of the 20th century, the collection of Mr. Milos Jurisic*

Dvorac za prestolonaslednika Mihaila je bio izведен kao slobodnostojeća jednospratna građevina jako razuđene ali ipak simetrične osnove, sa snažno isturenim bočnim krilima, kako prema regulacionoj liniji, tako i prema dubini parcele ka vrtu. U tročlanoj kompoziciji fasade sa krilima koja flankiraju i ujedno ističu centralni motiv, uočava se odjek strukture Starog konaka. Sačuvani snimci svedoče o tome da je realizovano monumentalno zdanje krasila odmereno izražajna dekorativnost. Visoko postolje isticalo je retoričnost fasada. Bogata razuđenost fasadnih masa i njihovo živopisno plastično oblikovanje, inspirisano srednjovekovnim nasleđem, unosili su razigranost i dinamiku karakterističnu za aktuelni romantičarski duh, ali građevina u biti i dalje ostaje duboko ukorenjena u klasičnim principima, svedočeći o dihotomiji strukturalnog i oblikovnog izraza u našoj sredini i specifičnoj objedinjenosti oprečnih tendencija. Arhitektura ove palate nedvosmisleno je odražavala evropsku orientaciju srpskog društva i svu složenost društvene stvarnosti u periodu pred konačno sticanje političke samostalnosti Kneževine (Nestorović, 2006, str. 173–223). Simetrična i uravnutežena forma korpusa građevine pokrenuta je variranjem istaknutih i uvučenih volumena, naglašenom vertikalnošću postignutom uz pomoć kontinuiranih oktogonalnih pilastera koji nadrastaju krovni venac izrastajući u tornjiće sa zupčastim kulicama, kao i bogatom profilacijom arhitektonskih elemenata, najizraženijoj u centralnom delu čime se stvarao utisak

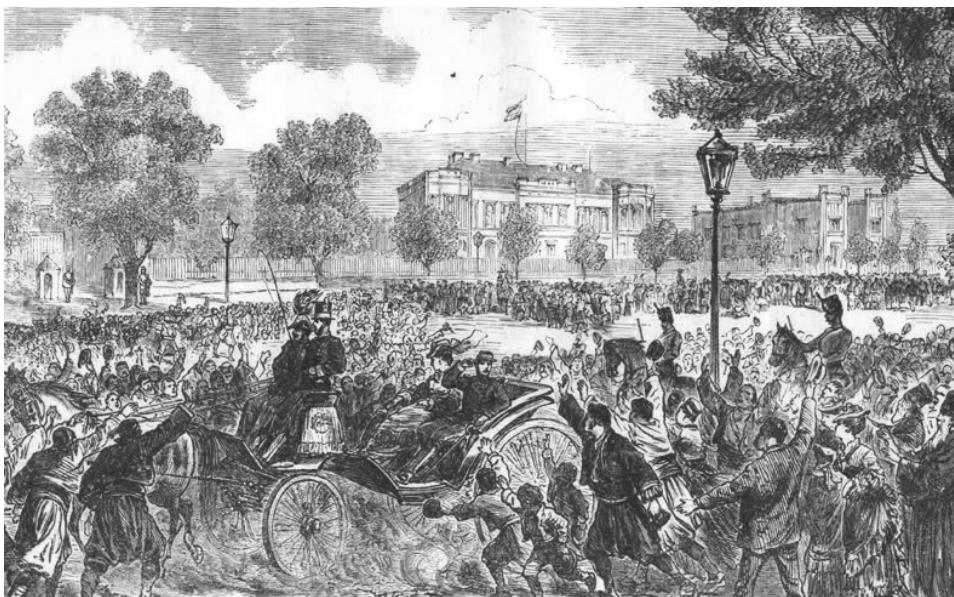
piramidalnosti kompozicije. Karakteristični uravnotežujući element je horizontalna krovnog venca u vidu nazubljene atike, po uzoru na kruništa srednjovekovnih tvrđava. Centralno fasadno polje bilo je akcentovano ulaznim tremom na stupcima koji su nosili balkon–terasu sa zupčastom zidanom ogradom i u uglovima pozicioniranim poligonalnim, takođe nazubljenim kulicama. Arkada trema imala je sedlaste lukove, a otvori centralnog rizalita iznad balkona bili su grupisani u motiv specifične obrade koji je objedinjavao trougaone završetke i svojim prelomljenim okvirom, koji je nadvisivao visinski dominantni središnji otvor, uspešno podsticao vertikalnost (Bogunović, 2005, str. 1101–1102).

Slika 6. Dvorac za prestolonaslednika Mihaila, razglednica sa početka 20. veka,
privatna kolekcija g. Miloša Jurišića

Figure 6. Crown Prince Mihailo's Palace, postcard from the beginning of the 20th c.,
the collection of Mr. Milos Jurisic

Variranjem motiva raznovrsnih stilskih orientacija postignuto je reprezentativno živopisno ostvarenje arhitekture romantizma u prestonici. Reinterpretacija prošlosti u službi konstruisanja nacionalnog identiteta predstavljala je opšte mesto u evropskoj kulturi. Reminiscencija srednjovekovnog nasleđa se u ovom konkretnom slučaju može posmatrati kao vizuelni obnovitelj idealnog istorijskog doba i zlatnog perioda državnosti, a povezivanje sa legendarnom prošlošću kao aktivno dokazno sredstvo legitimiteta vlasti.

Slika 7. Polazak Milana ka vojski, ilustracija objavljena u listu „Srpska zora“ br. 7–8, avgust 1876, str. 156. U pozadini se vidi Stari konak (u sredini) i dvorac za prestolonaslednika Mihaila (desno).

Figure 7. Prince Milan's departure to join his army, illustration published in magazine „Srpska Zora“ no. 7/8, August 1876, pp. 156. In the background we can see the Old Konak (in the middle) and the Palace of the Crown Prince Mihailo (right).

Dalja sudbina Prestolonaslednikovog dvorca vodila je ka njegovom neminovnom nestanku. Već u doba vladavine kralja Milana, na njegovom mestu trebalo je da se nađe kolosalno zdanje, tačnije jedno njegovo krilo. Ideja je bila da se u sredini, na mestu Starog konaka, načini gabaritno istaknuto rezidencijalno zdanje za kralja, a da niža bočna krila (jedno na mestu Malog dvorca, a drugo na mestu Prestolonaslednikovog dvorca) budu namenjena, s jedne strane u reprezentativne svrhe i za smeštaj gostiju, odnosno kao nova rezidencija prestolonaslednika, sa druge (Marlović, 2005, str. 201). Ambiciozna zamisao o raskošnoj palati gigantskih razmera nije realizovana. Sa druge strane, čitav kompleks, pa samim tim i zdanje Prestolonaslednikovog dvorca, bili su simbolički vezani za dinastiju Obrenovića, što je na prelomu vekova i nakon Majskog prevrata postalo nepoželjno svedočanstvo u okviru vladarske ideologije nove dinastije.

Sudbinski preokret ova palata doživjava 1909. godine prateći aktuelnu društveno-političku stvarnost. Prestolonaslednik Đorđe, tada vladajuće porodice Karađorđević, odrekao se nasledstva prestola u korist svog mlađeg brata Aleksandra. Kako bi se na postojećem imanju našao podesniji smeštaj kraljevskoj porodici, u maju mesecu iste godine, iz nesudjenog zdanja Prestolonaslednikovog dvorca na uglu Kralja Milana i Dobrinjske, iseljena su ministarstva inostranih i unutrašnjih dela i ovo zdanje je stavljeno na raspolaganje vladarskom domu (Živojinović, 2009, str. 59). Time je okončano višegodišnje traganje

za prostorom Novog dvora, čije će pripreme za izgradnju otpočeti u zimu 1910. godine izradom projektne dokumentacije od strane arhitekte Stojana Titelbaha i dodeljivanjem preduzimačkih poslova Vasi Tešiću (Stojanović, 1912, str. 95; Nedić, 2001, str. 57). Prestolonaslednikov dvorac srušen je u periodu od kraja aprila do sredine juna 1911. godine kako bi se raščistio i pripremio teren za regulaciju i nivelaciju prostora buduće vladarske palate (Anonim, 1911, str. 2).

Posmatranjem urbanističke situacije ovog pozamašnog bloka, jasno se uočava koliko je izvanredna položajna vrednost i promišljeno formiranje dvorskog kompleksa sa slobodnom perspektivom i razvojem po dubini parcele dominiralo u prestonici i koliko je odsudno uticalo na oživljavanje celokupnog prostora oko Terazija (Borić, 2004). Svi dalji planovi za rekonstrukciju ili graditeljsku preformulaciju dvorskog bloka podrazumevali su reinterpretacije ovako zasnovane trodelne prostorne kompozicije. Na koncu, ona pretrajava i danas u sugestivnoj prostornoj formulaciji ovog bloka, a vladarski ton opstao je u njegovom osetnom oficijelnom upravno-administrativnom karakteru i činjenici da se danas na tom mestu nalazi predsednička palata.

Literatura / References

- Adamson, J. (2000). Making of the Ancien – Regime Court, 1500–1700 in J. Adamson (Ed.), *The Princely Courts of Europe: Ritual, Politics and Culture Under the Ancien Régime 1500–1750* (7–41). London: Weidenfeld & Nicolson.
- Anonim, (1911). Novi dvor. *Politika*, br. 2593, 2, 6. april.
- Borić, T. (2004). *Terazije – arhitektonski i urbanistički razvoj*. Beograd: Zlatousti.
- Borić, T. (2014). *Dvorovi dinastija Obrenović i Karađorđević u Srbiji* (Neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Filozofski fakultet, Odeljenje istorije umetnosti.
- Borić, T. (2017). Dvor u Savamali – temelj srpskog Beograda van šanca. *Kultura*, 155, 356–374.
- Bertelli, S. (1986). *The Courts of the Italian Renaissance*. New York/Oxford: Sidgwick & Jackson.
- Bogunović, S. G. (2005). *Arhitektonska enciklopedija Beograda I–III*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Borozan, I. (2006). *Reprezentativna kultura i politička propaganda: spomenik knezu Milošu u Negotinu*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Đorđević, T. (1983). *Iz Srbije kneza Miloša. Kulturne prilike od 1815 do 1839. godine*. Beograd: Prosveta.
- Durković Jakšić, Lj. (1957). Gospodarski konak u Beogradu. *Godišnjak Muzeja grada Beograda*, IV, 339–344.
- Đurić Zamolo, D. (1981). *Graditelji Beograda 1815–1914*. Beograd: Muzej grada.
- Đurić Zamolo, D. (1991). Stari konak u Beogradu. *Godišnjak Muzeja grada Beograda*, XXXVIII, 113–126.
- Hristić, K. N. (1923). *Zapis starog Beograđanina*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Branislava Cerovića-Ajhšteta.
- Jovanović, S. (1933). *Ustavobranitelji i njihova vlast (1838–1858)*. Beograd: Geca Kon.
- Jovanović, N. (2010). *Knez Aleksandar Karađorđević (1806–1885)*. Beograd: Albatros plus, Službeni glasnik.
- Kadijević, A. (1997). *Jedan vek traženja nacionalnog stila u srpskoj arhitekturi – sredina XIX – sredina XX veka*. Beograd: Građevinska knjiga.
- Kantorowicz, E. H. (1997). *The King's Two Bodies – A Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton University Press.
- Revel, J. (1997). The Court in P. Nora (Ed.) *The Construction of the French Past. Realms of Memory*, Vol. II Traditions, (71–122). Columbia University Press.

- Vanušić, D., Stojanović, A. i Poša P. (2012). *Konak kneeginje Ljubice, Enterijeri beogradskih kuća 19. veka*, Beograd: Muzej grada Beograda.
- Vujović, B. (1986). *Umetnost obnovljene Srbije 1791–1848*, Beograd: Prosveta, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture.
- Makuljević, N. (2006). Pluralizam privatnosti. Kulturni modeli i privatni život kod Srba u 19. veku. U: A. Stolić i N. Makuljević (Ur.) *Privatni život kod Srba u devetnaestom veku* (17–53), Beograd: CLIO.
- Marković, R. (1938). *Pitanje prestonice u Srbiji kneza Miloša*. Beograd: Štamparija Drag. Popovića.
- Marlović, S. (2005). Traganje za izgubljenom celovitošću dvorskog kompleksa u Beogradu, *Godišnjak Muzeja grada Beograda*, LII, 195–251.
- Miličević, M. Đ. (1876). *Kneževina Srbija*. Beograd: Državna štamparija.
- Miličević, M. Đ. (1891). *Knez Miloš u pričama*. Beograd: Čupičeva zadužbina.
- Mitrović, K. (2006). Dvor kneza Miloša Obrenovića. U: A. Stolić i N. Makuljević (Ur.) *Privatni život kod Srba u devetnaestom veku* (261–301), Beograd: CLIO.
- Mitrović, K. (2006). Dvor kneza Aleksandra Karađorđevića. U: A. Stolić i N. Makuljević (Ur.) *Privatni život kod Srba u devetnaestom veku* (302–323), Beograd: CLIO.
- Mitrović, K. (2008). *Dvor kneza Miloša Obrenovića*. Beograd: Istoriski muzej Srbije.
- Nedić, S. (2001). O nekim pitanjima izvorne arhitekture Novog dvora, *Nasleđe* III, 57–66.
- Nestorović, B. (2006). *Arhitektura Srbije u XIX veku*. Beograd: Art press.
- Stojanović, S. (1912). *Srpski neimar*. Beograd.
- Stranjaković, D. (1940). *Mihailo i Julija*. Beograd: Geca Kon.
- Ćirković, S. (2011). *Knjaz Mihailo Obrenović – Život i politika*. Beograd: Dereta.
- Zdravković, I. (1954). Kuća Stojana Simića – Simićovo zdanje, *Godišnjak Muzeja grada Beograda*, I, 206–208.
- Živojinović, D. R. (2009). *Kralj Petar Karađorđević*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Review Paper

Artical language: Serbian

CONTRIBUTION TO RESEARCH ON CROWN PRINCE MIHAILO'S PALACE IN BELGRADE

Tijana S. Borić

University of Niš, Faculty of Arts in Niš, Serbia

Summary

The subject of the research of this paper is the history and architecture of the palace that was built for the Serbian Crown Prince Mihailo Obrenovic, and that had been located within the central court complex of the Obrenovic Dynasty, in the immediate vicinity of Terazije Square in Belgrade. The attractive edifice lasted from 1860–1909 and was important marker in urban setting of Belgrade. The aim of the paper was to analyze and reconstruct the original appearance of this capital building on the basis of the scarce existing sources and available evidences. The edifice has been constructed with the idea of creating a royal residence that has been set within the framework of modern understandings of a ruler's space. Even though it didn't become the actual home of Prince Mihailo Obrenovic it was built and equipped according to the functions and needs of the official princely court. The research focus was placed on the background and particular reasons for conceiving and constituting this kind of representative architectural building of engaged rhetoric. Considering the social conditions, sudden and frequent changes within the political scene and changed understandings of the ruler's authority within the framework of the 19th century Serbian state, we have tried to explain and argue reasons and circumstances that led Prince Milos to decide to build this type of ruling residence for his successor. The issue of metropolis wasn't resolved until 1841. However, Serbian ruler was aware of the current European practice. We have reviewed historical backgrounds and strivings of Prince Milos Obrenovic to catch up with the European model when it comes to the ruler's ideology within which the court, its position, architecture and design held an impact of extraordinary importance. At the same time, the attempt was made to point to the essential changes when it comes to the widespread belief in attribution of the architectural design. We have challenged the authorship of Kosta Sreplovic that was set in the past and offered possible directions which would further point to new observations of authors' contributions and interpretations of European influences on the development of court architecture in our midst. The circumstances surrounding the pulling down and complete deletion of this topos from the mental geography of the inhabitants of the Serbian capital were also considered. The architecture of the palace did not fit into ideological shift and desirable shape of the king's court. Still, its initial idea lives through the fact that its place occupies the Presidential Palace, therefore it continues existing as an effective ruler's topos.

Keywords: Serbia, ruler's space, palace, crown, courts, architecture.

Datum prijema članka / Paper received on: 19. 09. 2017.

Datum dostavljanja ispravki rukopisa / Manuscript corrections submitted on: 02. 10. 2017.

Datum konačnog prihvatanja članka za objavlјivanje / Paper accepted for publishing on: 21. 11. 2017.

© 2017 Autor. Objavio Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>).

Ovo je članak otvorenog pristupa i distribuira se u skladu sa Creative Commons licencom (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

© 2017 The Author. Published by Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

